

HOW TO MEASURE SOCIAL PROGRESS?

(Abstract)

The paper examines the existing concepts and indicators used for assessing social progress. It starts from the nexus between progress and economic growth, and focuses first on per capita GDP at PPP, using the database built up by Angus Maddison, but then shifts towards alternative approaches such as the Better Life Index, the World Happiness Index, the Social Progress Index, and the Human Development Index, with its special development into Leandro Prados de la Escosura's Historical Human Development Index. It also summarizes the findings of Steven Pinker's analysis on the impact of Enlightenment on human developments since the late 18th century, and on those of Maria Bucur's 'Century of Women', connecting them with Amartya Sen's capabilities approach, and concludes that by all measures global social progress was increasingly significant during the last century.

Keywords: *progress; 20th century; GDP per capita; Better Life Index; Social Progress Index; Historical Human Development Index; capabilities.*

Acest articol nu ambiționează să deschidă (și cu atât mai puțin să închidă) o discuție de ansamblu despre progres și despre eventualele riscuri care amenință omenirea în viitor. Nu este nici o istorie a conceptului de progres, a felului în care acest concept s-a impus în secolele XVIII-XX¹ sau a formelor în care el a fost contestat². Nu intenționăm nici să insistăm asupra distincției posibile între progresul spiritului universal (în sens hegelian), progresul vieții materiale și progresul social, înțeles fie ca nivel al complexității organizării societății, fie în funcție de anumite idealuri de echitate și funcționalitate socială care sunt ele însele istoricește prestabilite; de altfel, valoarea practică a acestor distincții analitice este deseori pusă sub semnul întrebării de suprapuneri, fie ele și parțiale. De aceea, ambiția acestui studiu este mult mai limitată, și anume să prezinte câțiva dintre indicatorii folosiți pentru măsurarea progresului (sub unele dintre ipostazele sale) și să indice magnitudinea acestuia în ultimii 100 de ani.

Încă de la început vom observa că nu există un consens deplin asupra felului în care se măsoară progresul în istorie. Totuși, așa cum explică Alain de Benoist, cele mai multe interpretări leagă progresul de creșterea economică:

* Profesor universitar, Universitatea din București, Facultatea de Istorie & președinte, Societatea de Științe Istorice din România. E-mail: bogdan.murgescu@istorie.unibuc.ro.

¹ A se citi mai ales Bury, 1920 și Pollard, 1968.

² De exemplu Meadows et alia, 1972 sau Wright, 2004.

„Dar, mai presus de toate, teoria progresului persistă în versiunea sa productivistă. Ea hrănește ideea că o creștere nelimitată este totodată normală și dezirabilă, și că un viitor mai bun depinde de un volum mereu mai mare de bunuri produse, o idee care favorizează globalizarea comerțului. Această idee inspiră totodată ideologia „dezvoltării”, care vede în continuare societățile Lumii a Treia ca (economic) rămase în urma Occidentului și exaltă modelul occidental de producție și de consum ca destin al întregii umanități. Această ideologie a dezvoltării a fost formulată perfect în 1960 de către Walt Rostow, care a enumerat „stadiile” pe care trebuie să le parcurgă orice societate de pe planetă pentru a atinge epoca consumerismului și a capitalismului comercial. După cum arată Serge Latouche, Gilbert Rist și alții, teoria dezvoltării este în cele din urmă doar o credință. Atâta timp cât această credință persistă, va persista și ideologia progresului”³.

Dincolo de criticile care au fost aduse ideii de a lega progresul de creșterea economică, mai ales din perspectiva sustenabilității ecologice, se cuvine mai întâi să examinăm felul cum poate fi măsurată creșterea economică⁴.

Indicatorul sintetic cel mai frecvent folosit în analizele macroeconomice este **Produsul Intern Brut / locuitor** (abreviat: PIB/locuitor). Acest indicator⁵, care are la origine eforturile economiștilor de la National Bureau of Economic Research (NBER) de a măsura volumul activității economice a Statelor Unite în contextul crizei economice din 1929-1933 și scrierile lui Simon Kuznets, a fost inclus în sistemul conturilor naționale, adoptat mai întâi de OECD și în 1953 de către Organizația Națiunilor Unite. PIB/locuitor a cunoscut mai multe actualizări ale metodologiei de calcul, dintre care cea mai importantă este utilizarea parității puterii de cumpărare (abreviat PPP de la Purchasing Power Parity) ca element care elimină distorsiunile cauzate de diferențele dintre nivelul și structura prețurilor din diversele țări și conferă astfel mai multă acuratețe comparațiilor internaționale. O serie consistentă de date pentru PIB/locuitor la PPP a fost publicată în anii 1995-2007 de Angus Maddison, un economist britanic devenit profesor universitar la Groningen, în Țările de Jos⁶; după moartea lui Maddison în 2010, baza de date alcătuită de el este gestionată de Universitatea din Groningen, actualizată periodic cu rezultatele ultimelor cercetări și reevaluări, și pusă la dispoziția publicului interesat.

Datele referitoare la evoluția istorică a PIB/locuitor la PPP sunt categorice: dincolo de variațiile de la nivelul diverselor țări și/sau regiuni geografice, la nivel mondial în secolele XIX-XX a avut loc o creștere exponențială a ratelor de creștere economică. Practic, PIB/locuitor a crescut de 1,42 ori de la începutul erei noastre până în 1820, apoi s-a dublat din 1820 până în 1913 (riguros a crescut de 2,28 ori) și s-a cvadruplat în anii 1913-2003 (de fapt, a crescut de 4,29 ori).

³ Benoist, 2008: 16.

⁴ În paragrafele următoare sintetizez idei pe care le-am prezentat mai pe larg în Murgescu, 2015.

⁵ Despre istoria și implicațiile acestui indicator există mai multe monografii recente, unele foarte critice. A se vedea mai ales Philipsen, 2015; Lepenies, 2016 și Masood, 2016.

⁶ Deși în România s-a impus folosirea denumirii „Olanda”, oficial numele statului este „Regatul Țărilor de Jos” (în neerlandeză „Koninkrijk der Nederlanden”), în cadrul căruia Olanda este doar una dintre provinciile istorice, la fel ca și provincia Groningen (situată în nordul acestui stat), cu capitala în orașul Groningen.

Tabelul nr. 1: Creșterea PIB/locuitor la nivel mondial⁷

Perioada	PIB/locuitor la PPP (dolari internaționali Geary-Khamis 1990)	Rata medie anuală de creștere (%)
1	467	
1-1500		0,02
1500	566	
1500-1820		0,05
1820	667	
1820-1870		0,54
1870	873	
1870-1913		1,31
1913	1526	
1913-1950		0,88
1950	2113	
1950-1973		2,91
1973	4091	
1973-2003		1,56
2003	6516	

Folosirea produsului intern brut ca principal indicator sintetic al activității economice a generat multe critici, unele pornind de la modul de calcul care exclude componentele non-comerciale ale activității economice, altele de la neglijarea sustenabilității ecologice și/sau economico-sociale a creșterii economice. Cele mai substanțiale dintre aceste critici au fost sintetizate de raportul Comisiei pentru măsurarea performanței economice și a progresului social, comisie cunoscută sub numele Comisia Stiglitz-Sen-Fitoussi (economistul american Joseph Stiglitz a fost președinte al comisiei, indianul Amartya Sen a fost consultant, iar francezul Jean-Paul Fitoussi coordonator executiv). Raportul a evidențiat nevoia de a pune în centrul politicilor economice sustenabilitatea și calitatea vieții, precum și pe cea de a concepe bunăstarea umană prin analiza integrată a veniturilor, consumurilor și averii acumulate⁸. Acest raport a stat apoi la baza unor completări ale sistemelor de indicatori folosiți de Eurostat și de O.N.U., precum și la cea a Inițiativei O.E.C.D. pentru o viață mai bună (Better Life Initiative), lansată în 2011, și care cuprinde printre altele și calcularea unui indice (Better Life Index, abreviat BLI) care ia în considerare 11 dimensiuni ale stării de bine, fiecare dimensiune cuprinzând unul sau mai mulți indicatori considerați relevanți. Cele 11 dimensiuni sunt: locuirea (condițiile de locuire și costurile asociate acesteia); veniturile și averia financiară acumulată; locurile de muncă,

⁷ Maddison, 2007: 382-383. De menționat că ultima actualizare a bazei de date Maddison, deși a schimbat baza de calcul în dolari internaționali 2011 și a adus unele corecturi punctuale datelor referitoare la diverse țări (inclusiv România), nu oferă încă date agregate la nivel mondial (MPD 2018), ceea ce ne-a determinat să folosim acum datele publicate în Maddison, 2007. Chiar dacă datele de pe coloana cu valori absolute se vor schimba semnificativ prin schimbarea unității de referință, cele din coloana cuprinzând ratele medii anuale de creștere au mari șanse să rămână stabile.

⁸ Stiglitz et alia, 2010.

veniturile, siguranța locurilor de muncă și șomajul; viața în comunitate și calitatea rețelelor sociale de sprijin; educația; mediul; guvernanta și participarea democratică; sănătatea; satisfacția de viață și nivelul de fericire; securitatea personală, omuciderea și rata agresiunilor; balanța între timpul de muncă și viața personală⁹. Istoricii economiei au reacționat pozitiv la această dezvoltare a bazei de indicatori, au lansat proiectul Clio Infra, susținut instituțional de Institutul Internațional de Istorie Socială de la Amsterdam și de universitățile din Utrecht, Groningen și Tübingen, și au publicat un important volum dedicat analizei bunăstării globale în ultimele două secole¹⁰. Cei 22 de co-autori care au participat la acest volum au abordat 11 aspecte considerate semnificative pentru bunăstarea umană – tendințele demografice, PIB/locuitor, salariile reale, educația, speranța de viață, înălțimea oamenilor, securitatea personală, instituțiile politice, calitatea mediului, inegalitatea veniturilor și inegalitatea de gen – și au discutat tendințele generale de-a lungul perioadei de referință, explorând totodată și variantele calculării unui indice compozit al bunăstării umane. Una dintre concluziile importante ale acestei cercetări este aceea că, pe ansamblul perioadei studiate, indicele compozit al bunăstării umane (chiar agregat în moduri diverse) a crescut per total mai mult decât a crescut PIB/locuitor, și că, mai ales pentru nivelurile mai scăzute de prosperitate, corelația dintre PIB/locuitor și majoritatea indicatorilor (precum și indicele compozit al bunăstării umane) a fost relativ ridicată, ceea ce arată rolul-cheie al capacității de producție totală a unei societăți în asigurarea posibilității oamenilor de a avea acces la resurse esențiale pentru bunăstare. Abia după depășirea unui prag de 4000-5000 de dolari internaționali 1990 Geary-Khamis pe locuitor, gradul de corelare scade, dispersia datelor diversilor indicatori parțiali care intră în compunerea indicelui compozit al bunăstării umane crește și se ajunge la o apropiere a nivelurilor de bunăstare chiar și în condițiile în care deosebirile dintre nivelurile stricte ale PIB/locuitor sporesc la nivel global¹¹.

Alți indicatori care sunt folosiți în ultimii ani sunt **Indicele Global al Fericirii** (World Happiness Index), inițiat de Organizația Națiunilor Unite și care publică rapoarte anuale începând din 2012¹², și **Indicele Progresului Social**, dezvoltat de asociația Social Progress Imperative cu sprijinul specialiștilor de la Massachusetts Institute of Technology și care începând din 2014 publică rapoarte globale agregând date pentru 51 de indicatori grupați în 3 categorii (nevoi umane fundamentale, cu subgrupele hrană și servicii medicale de bază, apă și condiții sanitare, condiții locative, și siguranță personală; fundamente ale bunăstării, cu subgrupele acces la cunoștințe de bază, acces la informații și comunicații, sănătate, și calitatea mediului; oportunități cu subgrupele drepturi personale, libertate personală și posibilități de opțiune, incluziune, și acces la educație avansată)¹³.

⁹ www.oecdbetterlifeindex.org/ (accesat 30.06.2015).

¹⁰ Zanden et alia, 2014.

¹¹ Am sintetizat aici o serie de date și comentarii din capitolul final, elaborat de Auke Rijpma (Zanden et alia 2014: 249-269).

¹² <http://worldhappiness.report/> (accesat 14.01.2019).

¹³ <https://www.socialprogress.org/> (accesat 14.01.2019). De menționat că printr-un acord cu Comisia Europeană, în 2016 a fost publicat și un European Union Regional Social Progress Index, care cuprinde date la nivelul celor 272 regiuni NUTS 2 ale Uniunii Europene (https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/maps/social_progress, accesat 14.01.2019).

Dacă însă datele pentru acești indicatori compoziți nu au încă o dimensiune istorică suficientă pentru analize pe durate mai mari de timp, ceva mai bună este situația pentru **Indicele Dezvoltării Umane** (IDU – în engleză Human Development Index, abreviat HDI). Inspirat de economiștii Amartya Sen și Mahbub ul Haq, Indicele Dezvoltării Umane combină 3 măsuri ale dezvoltării umane, și anume PIB/locuitor, speranța de viață la naștere ca indicator sintetic al stării de sănătate și un indice compozit al nivelului de educație al populației. El a fost adoptat de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (abreviat PNUD), care publică începând din 1990 rapoarte anuale cu privire la situația dezvoltării umane în aproape toate țările lumii¹⁴. Treptat, aceste rapoarte au inclus și date referitoare la diversele forme de inegalitate socială, la măsura în care indivizii beneficiază de libertate, de securitate personală și de posibilitatea de a participa la decizia democratică, și la conservarea mediului, ceea ce le permite să calculeze nu doar indicele clasic al dezvoltării umane, ci și un asemenea indice ajustat pentru a ține cont de inegalitățile sociale (Inequality-adjusted Human Development Index). Potrivit ultimului raport, care cuprinde date pentru anul 2017, pe primul loc în lume se situa Norvegia cu un indice de 0,953 (față de 0,850 în 1990), România ocupa locul 52 cu 0,811 (față de 0,701 în 1990), media mondială a fost 0,728 (față de 0,598 în 1990), iar ultimul loc în lume (dintre cele 189 țări care au raportat date) este deținut de Niger cu un indice de 0,354 (față de 0,210 în 1990)¹⁵. Deși decalajele la nivel global rămân considerabile, iar la nivelul indicelui ajustat pentru a ține cont de inegalități (Inequality-adjusted Human Development Index) sunt chiar mai mari (la nivelul anului 2017 raportul dintre prima țară din clasament, Islanda cu 0,878, și Republica Central-Africană, situată pe ultimul loc cu 0,212, este de peste 4:1)¹⁶, se cuvine să reținem și observația lui Branko Milanovic cu privire la faptul că măsurătorile globale ale inegalităților dintre state trebuie neapărat ponderate funcție de populația statelor respective. Concret, Branko Milanovic arată că inegalitatea veniturilor la nivel global pare să crească atunci când se iau în considerare statele ca entități egale, dar că, atunci când se ponderează funcție de populație, se poate constata o reducere semnificativă a inegalităților globale în ultimele 4 decenii¹⁷. Această observație poate fi confirmată și de studiul evoluției Indicelui Dezvoltării Umane din 1990 încoace.

Căutând să aplice ideea centrală a Indicelui Dezvoltării Umane la o perioadă mai lungă de timp, istoricul spaniol Leandro Prados de la Escosura a adaptat metodologia de calcul și a calculat un **Indice Istoric al Dezvoltării Umane** (în engleză Historical Index of Human Development, abreviat HIHD) la nivel mondial (cu detalieri pentru 8 grupe de țări) pentru 14 repere cronologice din perioada 1870-2007.

¹⁴ Rapoartele, datele și metodologia sunt disponibile online la <http://hdr.undp.org/en> (accesat 10.01.2019).

¹⁵ HDR 2018: 26-29.

¹⁶ HDR 2018: 30-33.

¹⁷ Milanović, 2016: 165-169. Explicația pe care o oferă este aceea că în pofida creșterii inegalităților interne în unele state, ca și a eșecurilor altor state (mai ales din Africa), recuperările de decalaje realizate de societăți asiatice foarte numeroase au condus la reducerea semnificativă a inegalităților la nivel global.

Tabelul nr. 2: Indicele Istoric al Dezvoltării Umane¹⁸

Anul	HIHD mondial	HIHD țările OECD	HIHD Europa central-răsăriteană + Rusia
1870	0,076	0,175	0,173
1900	0,107	0,246	0,119
1913	0,122	0,277	0,133
1929	0,157	0,334	0,187
1938	0,185	0,366	0,266
1950	0,210	0,417	0,335
1960	0,263	0,482	0,413
1970	0,307	0,541	0,482
1980	0,334	0,593	0,490
1990	0,367	0,658	0,509
2000	0,416	0,745	0,497
2007	0,460	0,809	0,537

O observație ce merită să fie reținută: potrivit calculelor lui Leandro Prados de la Escosura, descompunerea ratei anuale medii de creștere de 1,3% anual pentru ansamblul perioadei 1870-2007 la nivel mondial indică faptul că sporul adus de creșterea PIB/locuitor a reprezentat doar 0,2%, față de 0,5% aportul creșterii indicelui compozit al nivelului de educație și 0,6% aportul creșterii speranței medii de viață la naștere¹⁹.

Una dintre cărțile recente care discută problematica progresului din ultimele două secole a fost publicată de filosoful american Steven Pinker²⁰. Ca reacție la mizerabilismul care domină o mare parte din dezbaterile publice și la atractivitatea perenă a ideilor regresive, Pinker insistă asupra faptului că rațiunea, știința, umanismul și progresul promovate de Luminism au condus la folosirea cunoașterii pentru îmbunătățirea graduală a celor mai multe aspecte ale existenței umane și au adus omenirii câștiguri care prin acumularea în timp s-au dovedit substanțiale. Dincolo de argumentele generale, în 14 dintre cele 24 de capitole ale cărții sale Pinker examinează evoluțiile din ultimele două secole și jumătate în ceea ce privește durata vieții, starea de sănătate a oamenilor, asigurarea subzistenței alimentare, acumularea de bogăție, inegalitatea socială în conexiune cu îmbunătățirea condiției grupurilor sociale defavorizate, poluarea și problemele mediului, pacea (reducerea numărului și ponderii conflictelor militare), siguranța existențială, terorismul, democrația, egalitatea în drepturi, accesul la cunoaștere, calitatea vieții (incluzând raportul dintre timpul de muncă și *loisir*) și fericirea. În multe dintre aceste capitole concluziile, bazate pe apelul la datele statistice adunate de istorici, sunt previzibile, cum ar fi faptul că speranța medie de viață la naștere a crescut la nivel mondial de la mai puțin de 30 de ani în 1771 la 71,4 ani în 2015 (cu unele țări depășind chiar pragul de 80 de ani)²¹.

¹⁸ Prados de la Escosura, 2015: 230, 233.

¹⁹ Prados de la Escosura, 2015: 236.

²⁰ Pinker, 2018.

²¹ Pinker, 2018: 53-55.

Desigur, s-ar putea argumenta și faptul că prelungirea duratei vieții poate fi și un cadou otrăvit, fie datorită efectelor sociale ale îmbătrânirii populației și ale creșterii ponderii cheltuielilor pentru îngrijirea sănătății unor cohorte tot mai numeroase de oameni vârstnici, fie datorită unei posibile scăderi a calității vieții după depășirea anumitor praguri de vârstă; pe de altă parte însă, chiar și numai enunțarea alternativei de a ne întoarce la o durată mai redusă a vieții, așa cum a fost într-un trecut mai mult sau mai puțin îndepărtat, ne arată absurdul unei asemenea alternative și întărește concluzia că faptul că oamenii trăiesc mai mult decât în trecut este totuși un element de progres. Dacă datele despre durata vieții, accesul la resurse economice, educație și drepturi politice, sau despre declinul morții violente erau poate previzibile, surprinzătoare sunt datele prezentate de Steven Pinker cu privire la evoluția IQ-ului în perioada 1909-2013: în baza a 271 de eșantioane provenind din 31 de țări, el constată că la nivel mondial poate fi constatată o creștere medie de 30 de puncte (pe locul întâi situându-se țările asiatice, unde primele cercetări au fost făcute abia după al doilea război mondial, dar creșterea din 1950 până în 2013 a depășit 35 de puncte)²². Concluzia lui Pinker este categorică: deși oamenii sunt „vulnerabili la iluzii, ego-centrism și uneori stupefiantă prostie”, capacitatea de a combina ideile și de a folosi cunoașterea în scopuri practice a condus la acumulări, care confirmă faptul că „viața este mai bună decât moartea, sănătatea este mai bună decât boala, abundența este mai bună decât nevoia, libertatea este mai bună decât coerciția, fericirea este mai bună decât suferința, iar cunoașterea este mai bună decât superstiția sau ignoranța”²³.

Unul dintre domeniile în care secolul XX a adus progrese notabile sunt statutul și drepturile femeilor. Aceste progrese sunt reconstituite sistematic în cartea dedicată de Maria Bucur „secolului femeilor”²⁴, care arată cum femeile au trecut de la situații de inferioritate socială la statutul de agenți modelatori ai istoriei. Astfel, la începutul secolului XX femeile aveau drept de vot doar în Noua Zeelandă, la finele perioadei interbelice erau deja peste 20 de state în care femeile puteau vota; în a doua jumătate a secolului XX extinderea dreptului de vot pentru femei a devenit mai degrabă regula decât excepția la nivel mondial, iar preocupările femeilor au influențat semnificativ agenda publică la nivel local, național și chiar mondial. În 2017 femeile reprezentau peste 23% dintre parlamentari la nivel mondial, și ocupaseră funcții politice de prim-rang în mai multe state importante. Femeile au reușit să-și îmbunătățească poziția în cadrul familiei, să decidă dacă și când doresc să aibă copii, și să câștige acces la educație, la locuri de muncă și la poziții de conducere în economie. Ele au reușit să contribuie semnificativ la dezvoltarea științei și la creațiile culturale. Desigur, unele inegalități persistă, după cum și deosebiriile dintre state în ceea ce privește drepturile femeilor. Un exemplu doar. În secolul XX a crescut ponderea femeilor în cadrul forței de muncă salariate din industrie și servicii, fenomen stimulat de mobilizarea pe front a bărbaților în primul război mondial, dar în foarte multe situații femeile au fost plătite mai puțin decât bărbații, chiar și atunci când îndeplineau aceeași muncă. Gradual, diferențele de gen în ceea ce privește veniturile salariale s-au redus la nivel

²² Pinker, 2018: 241.

²³ Pinker, 2018: 452-453.

²⁴ Bucur, 2018.

mondial considerabil, de la circa 65% în 1960 la circa 30% în 1990, scăderea datorându-se în mai mare măsură creșterii nivelului de educație al femeilor și accesului lor la funcții mai bine plătite decât măsurilor legislative și modificărilor de comportament la nivelul angajatorilor²⁵.

Lista domeniilor în care s-au realizat progrese poate continua. Înainte însă de a încheia această analiză, se cuvine să reflectăm la o observație a lui Amartya Sen, economist indian care a primit premiul Nobel pentru economie în anul 1999. Astfel, el consideră libertatea ca fiind deopotrivă țelul fundamental și principalul mijloc al dezvoltării și afirmă:

„Dezvoltarea constă în îndepărtarea diverselor tipuri de privațiuni de libertate care nu lasă oamenilor prea multe opțiuni și oportunități prin care să-și exercite reprezentarea lor argumentată [în original „reasoned agency” – aș fi preferat ca traducere „acțiunea rațional decisă” – BM]. Îndepărtarea privațiunilor de libertate fundamentale, după cum se susține aici, este *constitutivă* pentru dezvoltare. Cu toate acestea, pentru o mai bună înțelegere a legăturii dintre dezvoltare și libertate trebuie să pătrundem dincolo de acea recunoaștere inițială (care este crucială). În general, importanța intrinsecă a libertății umane, ca obiectiv predominant al dezvoltării, este puternic completată de eficiența instrumentală a libertăților de o anumită natură, cu scopul de a promova libertăți de o altă natură [...]

Această lucrare conturează nevoia pentru o analiză integrată a activităților economice, sociale și politice, implicând o varietate de instituții și multe reprezentări interactive. Ea se concentrează în special asupra rolurilor și interconexiunilor dintre anumite libertăți instrumentale cruciale, incluzând *oportunități economice, libertăți politice, facilități sociale, garantarea transparenței și siguranța protecționistă* [în original „protective security” – aș fi preferat ca traducere „siguranța protectoare” – BM]. Aranjamentele sociale, implicând multe instituții (printre altele, statul, piața, sistemul juridic, partidele politice, media, grupurile de interes public și forumurile de discuții publice) sunt cercetate prin prisma contribuției lor la sporirea și garantarea libertăților fundamentale ale indivizilor, priviți ca agenți activi ai schimbării, și nu ca receptori pasivi ai beneficiilor distribuite²⁶.

În această viziune, progresul social constă în creșterea capabilităților umane, în lărgirea marjei alegerilor pe care le pot face oamenii și în extensia posibilităților de a-și modela activ propria existență. Este de datoria istoricilor să reamintească semenilor faptul că acest tip de progres s-a accelerat considerabil în ultimul secol, iar în cazul generației noastre este perceptibil chiar și la nivelul experienței existențiale individuale. Totodată însă, deși în cazul României ultimele două decenii (cam de la începerea negocierilor de aderare la Uniunea Europeană) sunt o perioadă fastă, de creștere economică și extindere considerabilă a capabilităților celor mai mulți dintre noi, nu trebuie să pierdem din vedere că nimic nu este garantat dinainte, și că va fi nevoie de angajament civic, de coerență și de consecvență pentru ca România să valorifice șansele de progres oferite de apartenența la Uniunea Europeană²⁷.

²⁵ Weichselbaumer, Winter-Ebmer 2005: 508.

²⁶ Sen, 2004: 14-15 (confruntat cu Sen 1999: xii-xiii).

²⁷ Murgescu, 2018: 126.

Referințe

- Benoist, Alain de (2008) 'A Brief History of the Idea of Progress', *The Occidental Quarterly*, vol. 8, Spring 2008, no. 1, pp.7-16. Accesibil online la <https://www.toqonline.com/archives/v8n1/TOQv8n1Benoist.pdf> (accesat 14.01.2019).
- Bucur, Maria (2018) *The Century of Women. How Women have Transformed the World since 1900*. Lanham-Boulder-New York-London: Rowman&Littlefield.
- Bury, John Bagnell (1920) *The idea of progress; an inquiry into its origin and growth*. London: Macmillan and Co. Accesibil online la: <https://archive.org/stream/ideaofprogressin00buryuoft#page/n7/mode/2up> (accesat 14.01.2019).
- HDR (2018) = *Human Development Indices and Indicators. 2018 Statistical Update*. Published for the United Nations Development Programme (UNDP). Accesibil online la http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update.pdf (accesat 10.01.2019).
- Lepenies, Philipp (2016) *The Power of a Single Number: A Political History of GDP*. New York: Columbia University Press.
- Maddison, Angus (2007) *Contours of the World Economy 1-2030 AD Essays in Macroeconomic History*. Oxford: Oxford University Press.
- MPD (2018) = *Maddison Project Database*, version 2018. Bolt, Jutta, Robert Inklaar, Herman de Jong and Jan Luiten van Zanden (2018), "Rebasing 'Maddison': new income comparisons and the shape of long-run economic development", Maddison Project Working paper 10. Accesibil online la <https://www.rug.nl/ggdc/historicaldevelopment/maddison/releases/maddison-project-database-2018> (accesat 14.01.2019).
- Masood, Ehsan (2016) *The Great Invention: The Story of GDP and the Making and Unmaking of the Modern World*. New York: Pegasus Books.
- Meadows, Donella H.; Meadows, Dennis L; Randers, Jørgen; Behrens III, William W. (1972) *The Limits to Growth. A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*. New York: Universe Books. Accesibil online la <http://www.donellameadows.org/wp-content/userfiles/Limits-to-Growth-digital-scan-version.pdf> (accesat 14.01.2019).
- Milanović, Branko (2016) *Global inequality: A New Approach for the Age of Globalization*. Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Murgescu, Bogdan (2015) 'Alternativă în măsurarea decalajelor economice la nivelul duratei lungi', în *Economie și istorie: dialog și interdisciplinaritate: in honorem Ioan Lumperdean la împlinirea vârstei de 60 de ani*. Coordonatori: Dana Bako, Iosif Marin Balog, Rudolf Gräf, Răzvan V. Mustață. Cluj-Napoca: Editura Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, pp. 231-241.
- Murgescu, Bogdan (2018) 'Riscul deceniului următor în economie și dilema dacă e bine să-l evităm sau nu', *Cronicle Curs de Guvernare*, nr. 100, octombrie 2018, pp. 124-126.
- Philipsen, Dirk (2015) *The Little Big Number: How GDP Came to Rule the World and What to Do about It*. Princeton: Princeton University Press.
- Pinker, Steven (2018) *Enlightenment Now: The Case for Reason, Science, Humanism, and Progress*. New York: Penguin Books Ltd./Viking.
- Pollard, Sidney (1968) *The Idea of Progress. History and Society*. London: Watts.
- Prados de la Escosura, Leandro (2015) 'World Human Development: 1870-2007', *Review of Income and Wealth*, 61, 2015, no. 2, pp. 220-247.
- Sen, Amartya (2004) *Dezvoltarea ca libertate*. Traducere: Cristina Ionescu, Nora Chiriță. Revizie text: Dan Criste. București: Editura Economică. Ediția originală: *Development as Freedom*. New York: Oxford University Press, 1999.
- Stiglitz, Joseph E.; Sen, Amartya; Fitoussi, Jean-Paul (2010) *Mismeasuring Our Lives: Why GDP Doesn't Add Up*. The Report by the Commission on the Measurement of Economic

Performance and Social Progress. With a Foreword by President Nicolas Sarkozy. New York: The New Press. O formă mai completă este accesibilă online la <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/118025/118123/Fitoussi+Commission+report> (accesat 14.01.2019).

Weichselbaumer, Doris; Winter-Ebmer, Rudolf (2005). 'A Meta-Analysis on the International Gender Wage Gap', *Journal of Economic Surveys*, 19, 2005, no. 3, pp. 479-511. Accesibil online la <http://www.econ.jku.at/papers/2003/wp0311.pdf> (accesat 14.01.2019).

Wright, Ronald (2004) *A Short History of Progress*. Toronto: Anansi.

Zanden et alia (2014) = *How Was Life? GLOBAL WELL-BEING SINCE 1820*. Edited by Jan Luiten van Zanden, Joerg Baten, Marco Mira d'Ercole, Auke Rijpma, Conal Smith and Marcel Timmer. Paris: OECD.